Historical Jewish Press (JPress) of the NLI & TAU

א. ז. בן־ישי

(ליובלו הספרותי)

— מאת מ. אונגרפלד —

זה המישים שנה יושב א. ז. בן ישי על דוכן הסופרים ומפזר את כשרונו הפורה לכמה וכמה ענפים בספרותנו ועודר את כרמה בכמה סוגי יצירה בשיר ובפרוזה. מאות השירים ומסות הבקורת וההערכות הספרותיות והמונוגרפיות על סופרים ואמנים והמחקרים בפולקלור היהודי ובתולדות העיר הראשונה ב־ארץ והמאמרים הפובליציסטיים המ־אלפים והרשימות והפזמונים בפרו־זה ובחרוזים, שנתפרסמו עד היום בכתבי עת רבים, בחתימת שמו וב־עשרות שמות ספרותיים — כל אלה מצטרפים לכרכים רבים.

בשירה החל אליה הוא חוזר בכל עת מצוא, אף על פי שהוא שקוע לכאורה כל הימים, ראשו ורובו בפרוזה. בשחר נעורין, בעודנו נער בן חמש עשרה, התחיל למשוך בעט סופרים ולפרסם את שיריו ואת מסו־תיו ב„העם" המוסקבאי ובה„תקופה". את מחזור שיריו הראשונים בשם „נכאים", פירסם דוד פרישמן, עדין הטעם, בכרך השני של ה„תקופה" שלו וגמר עליהם את ההלל. צלילים נוגים מנגנים מתוך חרוזים ליריים אלה, של נער פקוח־עינים וענוג־תחושה ומסוער רגשות, שהתבגר קודם זמנו ו„צער העולם" ומצוקת האדם הבודד בו צורבים את לבו והוא מתמוגג בצקון לחשו:

„אלי, אלי
אנא ברא לי רע, אשר יהיה בודד כמוני
ולא ידע כמוני מנוחה
אשר כל חייו יהיו כחיי האסיר בכבלים
וכורע על עברי פי שוחה
ואשר ישא בלבבו חלומות זיו לאלפים
הקלים מן הברק ומן שמש יפים
ואף אחד מהם לא יפתר"

אותה נימה נוגה על תכלית ה־חיים העלומים בסוד נשמעת גם מתוך השיר „התהלוכה":

„בבית נכאת לבבי נשמרה תהלו־כת אבל גדולה / (ולא אזכור מתי ראיתיה) / ונדמה לי: זה דורי דורות רבים היא נמשכת / דרך שבילי ציה / דוממה ומחרישה ואין ראשית ואין סוף לה. / ורק בבואת שקיעה עליה ממרחק נופלת / (כב־ערב יום שלכת) / ומעולם ועד עולם היא נמשכת, התהלוכה".

✶

צלילים חדשים מעודדים ומלאי תקווה החלו להישמע מתוך שי־ריו, לאחר שעלה לארץ והתייחד עם טבעה ונחרשם מנופיה ומחיי היצירה החדשים שהחלו זורמים ב־גבולה. כאן עבר אל השיר העממי הארצישראלי ואל הפזמון הארצישו־ראלי. והיה כדברי ביאליק — מס־ניחי היסוד לשירה עממית עברית מקורית על מחזור השירים „נכאים", שנתפרסמו ב„התקופה" כתב לו ביאליק:

„ראיתי שיריך ב„התקופה" השו־נים, יפים מאד. „התעמקת". (אנ־רות ב', קצ"ז) ועל אחד משירי העם החדשים שהתחיל לכתוב כאן בא־רץ, על השיר „בעין חרוד", אמר ביאליק במסיבה שנערכה לכבודו במקודה ישראל:

„זהו שיר נפלא, זהב טהור, ה־שיר העממי הארצישראלי הראשון. יש בו כל הסגולות של שיר עממי אמתי. גם מצד הקלות והחריזה וגם מצד המוסיקאליות והריתמוס. יש בו הפשטות האידיאלית שאפשר ל־השיג בשיר עממי, נקי מכל שמץ של פסולת, והוא מכניסך מיד ל־תוך אתמוספירה מיוחדת. אילו חי־ברו אחד מן העם, בעל מלאכה פשוט ההוגה ושר עברית ליד סדנתו, היה צריך לחברו בפשטות כזאת, בלי ספרותיות מעושה, בדברים יו־צאים מן הלב כאלה, כשקראתיו פעם אחת, מיד ידעתיו על פה. כמה ימים רדף אחרי השיר הזה. גם אלה שהקראתי לפניהם, ידעוהו מיד על פה. סימן, שאין בו שום מלה מיותרת. הכול הכרחי וטבעי בו... שירים כאלה אם יכתבו, יניחו את היסוד לשירה עממית עברית מקו־רית".

כמה מלחינים חיברו לשירו זה מנגינות וגם לשאר שיריו כתבו מנגיניות יואל אנגל, יוסף אחרון, שלמה רוזובסקי, אזרחי, נרדי ועוד. ורבים הם הפליטונים והפזמונים ב־חרוזים שכתב בעתונים לענייני ה־יום והתם עליהם בכינויים: אזוב, רב טרפון, אפרכסת, רואה ואינו גר־אה, ועוד. והיה בזה מבשרן ומק־דימו של „הטור השביעי" לאלתרמן ועוד.

✶

ערך מיוחד למסתו הספרותית, שכשם שהיא מיוגן של מחשבה ר־שירה, כך היא גם מאלפת מאד מ־בחינת החומר האינפורמטיבי הרב הכלול בה. ובענין רב נקראות מסותיו על דוד פרישמן, ח. נ. ביאליק, ש. שטריניחובסקי, ז. שני־אור, י. ד. ברקוביץ, ח. הזז, פסטר־נאק האב והבן, רבינדראנאט טא־גורה ועוד.

בחריפות ובביקאות מרובה הצטיי־נה בשעתם סידרת מאמריו בשם „בשבילי הפנתיאון" בחתימת „אהרן בר שמואל", שנתפרסמו בגליונות ערב שבת של „על המשמר". כאן הועלו ושובצו דמויות של אנשי עט ומכחול ושורטטו דיוקנאות של הו־גים ולוחמים והועברו תחת שבט הביקורת יצירות, מעשים ומחדלים, בשנינות לשון ומחשבה.

במקביל התבלט גם כעתונאי וכ־עורכם של כתבי עת וקובצים רבים וכמו"כ של כתבי עת שונים. מאז עלייתו לארץ בשנות 1921—1929 היה חבר מערכת „הארץ" ובעל טו־רים קבועים ועורך מדורים שונים בעתון זה, בהם המדור לספרות של ערב שבת. היה כותב גם ב„הפועל הצעיר" ומשתתף קבוע בשבועון „התור" של הרב פישמן—מימון וכו־תב הסקירות החדשיות בירחון „שלח" בשם „מחדש לחודש" וב־חתימת: „פרנס חודש". כן היה משתתף בדברי שירה ופרוזה ובס־קירות ביקורתיות על ענייני ספרות ב„הועלם" ובשבועון „הדאר" וביומ־ני ווארשה „הצפירה" ו„היום" וב־„כתובים" וב„עתים" וב„אורלוגין" של שלונסקי. בשנת 1922—1923 היה עורך השבועון הירושלמי „על המשמר", במה חופשית ואופוזיצ־יונית, שהשתתפו בה טובי הסופרים והפובליציסטים, שדעתם לא היתה נוחה מן המשטר הקיים בציונות ו־בישוב וכן מהתנכרותה של ממשלת המנדט להתחייבויותיה לבית הלאו־מי היהודי. בשבועון זה השתתפו בדבריהם יוסף קלוזנר, ש. טשרנו־ביץ, מרדכי בן הלל הכהן, א. המ־אירי, י. קרני, ד. קמחי, א. מ. ליפ־שיץ ועוד. „על המשמר" היה ה־עתון היחידי שיצא בצורה נמרצת נגד קריעת עבר הירדן והזקדיש ל־מאורע זה גליון מיוחד, והוא אשר יצא בעתונו זה במאמרים חריפים נגד הד"ר יעקב די האן, הידוע שהביא לפני הפקידות הבריטית ה־אנטי־יהודית בארץ את דיבת הישוב הציוני ופירסם מאמרי פלסתר נגד הישוב בעתוני אנגליה והולאנד ול־אחר הרצח המסתורי של די האן, נחקר יחד עם אחרים מחברי ה„הגנה" ושוחרר מיד ופירסם אחר כך קובץ מאמרים ותעודות בשם „הקדוש די האן". כן הוציא כמה וכמה עתוני חג, גליונות חד־פעמיים בשם „לשבת", „משבת לשבת", „אור רח לשבת", „עונג שבת" וכו'. את הפולקלור העברי העשיר בהוצאת חוברות להומור ולסאטירה: „לעזא־זל", „ים המלח", „פרה אדומה", „דחליל" ועוד. צרורות כתבותיו מ־ארץ־ישראל בשבועון „הדאר" הניר־יוו־קי בחתימת הכינויים הספרו־תיים „ז. מוהילובר", „ידעיה הירו־שלמי" ועוד. וכן מסותיו שם בח־תימת „סופר סתם", „ידעיה התמ־הוני", „אזלא גרש" ועוד.

✶

בשנת 1932 הוזמן על ידי עי־רית תל־אביב לערוך את עתונה ה־רשמי „ידיעות תל־אביב" וכן את ספרי השנה שלה ואת יתר דברי הפרסום של העירית. ולא היו אלה כתבי עת אינפורמאטיביים יבשים, כי השכיל עורכם לשבץ בהם דברי ספרות רבים וגליונות החג בשם „קרובץ" שיתף בין השאר גם את ח. נ. ביאליק, שפירסם שם את שי־ריו „יעקב ועשיו", „איכה יירא את האש", „אי שכר". הרבה מרץ וכשרון השקיע בן ישי בעבודתו כמנהל מחלקת הפרסום העירוניים של עיריית תל אביב שמאז חלוקת פרס ביאליק בשנת 1933 התפתח מפעל זה והגיע בראשית 1966 ל־עשרים והמישה סוגים המקיפים את כל ענפי הספרות, המדע והאמנות. החוברות המיוחדות שהוצאו לכל פרס בעריכת בן ישי ושבחן נתפר־סמו נמוקי השופטים הבינלאומיים של מקבלי הפרסים — מצטרפות ל־אנציקלופדיה שלמה.

הרבה ידע ובקיאות וטוב טעם וכ־שרון חינוכי השקיע בן ישי ב־שנתוני „מולדת" — שערך והוציא הרבה שנים. מגמתו העיקרית של שנתון זה: להקנות לקורא הצעיר ידיעות בתולדות העם והארץ, לחבב עליו את מורשת אבות ולהעשיר אותו בידיעות על עמים וארצות אחרות.

בן ישי הראה את כוחו גם במלא־כת התרגום והעתיק לעברית את ה„גולם" ו„כבלי משיח" של ה. לייוולין ושירים של מ. ווארשאווסקי ואיציק מאנגר ובאלאדות של היינה. כן יצאו בעריכתו בצרוף מבואות מאירי עינים כתבי ר' ש. ח. קוק, מאיר דיזנגוף, איתמר בן אבי, דוד סמילנסקי ועוד. הוא גם חשף גנוזות ופירסם שירים של יוסף האפרתי בצירוף מונוגרפיה על המ־שורר ותקופתו והוציא פארודיה מן המאה ה־18, בשם „מסכת חנוכה" בצירוף מבוא על „הפארודיה התל־מודית". עתה הכין לדפוס שתי מו־נוגראפיות גדולות — על העיר תל־אביב ועל רחובות תל־אביב. שתי מונוגראפיות אלה יהוו חלק מספר „תל־אביב" שיצא בקרוב בעריכתו.

הרבה ידע בקורות ישראל ועמי העולם ובתולדות הספרות העברית שיקע בן ישי כמזכיר כבוד של „ועדת השמות לתל־אביב — משרה שנמסרה לו על פי הצעת ח. נ. ביאליק ועד ראשית השנה הזאת נקבעו בתל־אביב כשני אלפים שמות.

בן ישי הוא מצאצאי רבנים ומת־יחס מצד אביו על השל"ה ומצד אמו על המהר"ל מפראג. בבית אביו הרב ספג מילדותו יהדות שרשית שנשאר נאמן לה כל ימיו וממקו־רותיה ינק רוגקים הם היום כל יצי־רותיו.

בסיפוק רב יכול א. ז. בן ישי לסקור היום את חמשים שנות פעו־לתו ויצירתו המבורכת. יבורך בחיים ארוכים. בבריאות טובה וביצירה פורייה ויזכה לכנס ולהוציא בקרוב את כל כתביו.